

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: “Wariat”, “kretyn”, “szaleńca” – sematyka wybranych nazw osób przejawiających cechy choroby psychicznej

Author: Dorota Hamerlok

Citation style: Hamerlok Dorota. (2021). “Wariat”, “kretyn”, “szaleńca” – sematyka wybranych nazw osób przejawiających cechy choroby psychicznej. W: W. Wilczek (red.), "Bogactwo Polszczyzny w Świetle Jej Historii. T. 8" (S. 84-97). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Uznanie autorstwa - Na tych samych warunkach - Licencja ta pozwala na kopiowanie, zmienianie, rozprowadzanie, przedstawianie i wykonywanie utworu tak długo, jak tylko na utwory zależne będzie udzielana taka sama licencja.

Wariat, kretyn, szalenica – semantyka wybranych nazw osób przejawiających cechy choroby psychicznej

DOROTA HAMERLOK

Uniwersytet Śląski w Katowicach

 <http://orcid.org/0000-0003-3708-2567>

Szaleństwo (jako stan odbiegający od przyjętych w społeczeństwie norm) jest zjawiskiem interesującym uczonych zajmujących się różnymi dyscyplinami nauki. W literaturze mnożą się przykłady bohaterów chorych umysłowo, którzy stają się materiałem badawczym do opracowań literaturoznawczych. W zakresie filozofii wystarczy wspomnieć nazwisko M. Foucaulta (1987). J. Sieradzan (2005) z kolei przygląda się miejscu szaleństwa w religiach. Klasę semantyczną, w skład której wchodzi jednostki leksykalne (wyrażenia językowe) wykorzystywane do opisu (nazwania) zdarzeń umysłowych, prowadzących do chorób i zaburzeń psychicznych dla współczesnej polszczyzny, z wykorzystaniem instrumentarium semantyki strukturalnej, przeanalizował T. Nowak (2012). Stale brakuje jednak całościowej analizy słownictwa związanego z szaleństwem w ujęciu diachronicznym.

W niniejszym artykule uwaga zostanie skupiona na wybranych nazwach osób chorych psychicznie i osób, które przejawiają cechy choroby umysłowej¹. Materiał badawczy stanowią jednostki leksykalne, które w pewnym kontekście są stosowane do określenia

¹ Zaznaczę, że pojęcie choroby psychicznej uznaję za szersze od pojęcia szaleństwa.

osoby, którą chcemy nazwać szaloną. Do swojej analizy wybrałam rzeczowniki rodzaju męskiego i derywowane od nich rzeczowniki rodzaju żeńskiego, które zaczerpnęłam ze słowników etymologicznych, historycznych i współczesnych języka polskiego. Cytaty z utworów literackich i prasy wyekscerpowałam z Narodowego Korpusu Języka Polskiego i posłużyły mi one do zobrazowania użycia interesujących mnie wyrazów².

W artykule wykorzystuję przede wszystkim klasyczne metody opisu zmian semantycznych. Podstawę stanowi dla mnie artykuł G. Kleparskiego (2000: 71-99), w którym autor referuje najważniejsze klasyfikacje zmian semantycznych, w dużej mierze za D. Buttler (1978). Sięgam także do wiadomości z zakresu słowotwórstwa, gdyż pozwalają one na zaobserwowanie zmian ilościowych zachodzących w analizowanej leksyce, a także na dostrzeżenie procesów derywacyjnych, jakim ulegała.

Leksemy roboczo dzielę na trzy grupy. Pierwszą grupę stanowią wyrazy, które można nazwać prototypowymi: *szaleniec*, *wariat*. Zakres ich użycia jest najszerszy. Drugą grupę stanowią leksemy należące do leksyki medycznej. W wypadku tej grupy najbardziej interesująca będzie zależność między użyciem omawianych leksemów w języku potocznym i w języku medycznym. Ostatnia – trzecia – grupa to leksemy potoczne i wulgarne. Ta grupa jest najliczniejsza, a zawarte w niej wyrazy przekazują informację semantyczną o największym ładunku emocjonalnym, najczęściej pejoratywnym. Szeroki zakres proponowanego tematu uniemożliwia mi zaprezentowanie szczegółowej analizy rozwoju semantycznego każdego z wybranych leksemów, dlatego taką analizę postaram się zaprezentować dla dwóch wybranych rzeczowników: *szaleniec* i *wariat*. Na podstawie analizy wyrazów z pozostałych grup postaram się wyprowadzić najważniejsze wnioski.

Ważnym dla prezentowanych rozważań elementem znaczeniowym będzie upośledzenie intelektualne/głupota. Element ten zawarty jest bowiem w większości definicji badanych wyrazów, pochodzących z leksyki medycznej i potocznej (wulgarnej). Obec-

² Wykaz źródeł wraz z ich skrótami zamieszczam na końcu artykułu.

nie osoba, którą określamy mianem wariata, nie musi być głupia, jednak w wieku XVIII leksemy *wariat* i *głupiec* były używane wymiennie, co potwierdza następujący cytat:

Dobrodzieiu od czegoż szpitaly u kata? Kiedy głupi, wsadźże go tam jak waryata. (SStp)

Leksemy *szaleniec* i *wariat*

Wyrazy *szaleniec* i *wariat* bardzo często są w języku polskim używane wymiennie. Już w SL w definicji leksemu *wariat* czytamy:

Waryat – szaleniec, człowiek pomieszanych zmysłów, w głowę zaszył, skażonej głowy, nie wszystek doma, klepki brak, postrzelony.

Element znaczenia 'szaleniec' pojawia się wprost, jako synonim leksemu *wariat*. Taki stan rzeczy utrzymywać się będzie na kolejnych etapach rozwoju polszczyzny, także dzisiaj.

Należy jednak odnotować dwie istotne różnice dotyczące omawianych w tej grupie wyrazów. Leksem *szaleniec* jest wyrazem neutralnym i stosowanym zarówno w języku ogólnym, jak i potocznym, *wariat* z kolei jest we wszystkich słownikach określany jako wyraz potoczny. W ujęciu diachronicznym niezwykle ważne jest zaznaczenie, że wyraz *szaleniec* jest rodzimy, a *wariat* został przejęty z łaciny. Postaram się kolejno przyjrzeć ich rozwojowi. Zacznę od wyrazu *szaleniec*.

W słownikach etymologicznych języka polskiego (SBr, SBo) odnotowana została prasłowiańska forma rzeczownika *szat* (**šalǫ*), który był podstawą słowotwórczą dla czasownika *szaleć* (psł. **šaliti* 'zwodzić, tumanić, szaleć'). Oba prasłowiańskie wyrazy wywodzą się od pie. rdzenia **skel-* o znaczeniu 'oddzielać, łupać, ciąć' (SBo). To czasownik *szaleć* stał się podstawą słowotwórczą dla

przymiotnika *szalony* i przysłówka *szalenie*. Według Wiesława Borysia interesujący mnie rzeczownik *szaleniec* (w znaczeniu osoby zachowującej się szalenie) został bezpośrednio derywowany od przysłówka. W słownikach dominuje z kolei znaczenie ‘człowiek szalony’, co może wskazywać na to, że podstawą słowotwórczą analizowanego rzeczownika był jednak przymiotnik. Ze względu na to, że wszystkie wymienione leksemy (*szalony, szalenie, szaleniec*) pojawiają się w polszczyźnie w XIV wieku, określenie faktycznej drogi³ derywacji okazuje się niemożliwe.

W wieku XV człowiek określany mianem szaleńca był głupcem i osobą nierozsądnie postępującą. Co więcej, słowo to było uznawane za obraźliwe, co może potwierdzać następujący cytat:

A rzece kto brathv svemv: salencze, zasluzy sobye pykelny
ogyen. (SStp)

Już w SStp odnotowana została także żeńska forma *szalenica*. Wyraz ten po raz ostatni został odnotowany w SD, gdzie uznano go za przestarzały.

Tylko w SL znaczenie czasownika *szaleć*: ‘szalonym być, waryatem, waryować’ opatrzone zostało kwalifikatorem *medyczny*. Był to zatem termin specjalistyczny, który niemetaforycznie określał chorobę psychiczną. Podkreślam to, ponieważ rzeczownik *szaleniec* w tym słowniku nie jest już uznawany za medyczny, a jego definicja brzmi: ‘osoba, która zachowuje się nieobliczalnie i sprawia wrażenie niezrównoważonej lub psychicznie chorej’. Nie mamy zatem w tym wypadku do czynienia z osobą chorą psychicznie, ale osobą, która zachowuje się jak osoba chora. Brane pod uwagę jest zatem usposobienie człowieka.

Obecnie nacechowanie analizowanego wyrazu jest zależne od kontekstu użycia. Rzeczownik *szaleniec* może nieść pejoratywny ładunek emocjonalny, jak np. w cytatach:

³ Należy pamiętać, że badania historycznojęzykowe zawsze są (re)konstrukcją stanu faktycznego i są obarczone interpretacją historyka. Zwraca na to uwagę K. Kleszczowa (2009: 157-158).

Alicja nie miała cienia wątpliwości, że szaleniec, który był jej stryjem, zrobi to, co zapowiadał: obetnie jej głowę i podłączy zwoje mózgowo do głowy Jerzego. (NKJP)

Ciął nożem na oślep. W centrum Berlina szaleniec zranił 28 osób. (NKJP)

Z przytoczonych przykładów wyłania się obraz szaleńca jako osoby niebezpiecznej dla otoczenia. *Szaleniec* okazuje się synonimem bandyty, mordercy czy sadysty. Nie zawsze jednak takie zachowanie jest wynikiem choroby psychicznej. Wymienione przykłady użycia prezentują znaczenie leksemu *szaleniec* odnoszone do osoby, zachowującej się w sposób odbiegający od normy, co często powodowane jest sytuacją lub silnymi emocjami. Należy zwrócić uwagę na to, że znaczenie wyrazu *szaleniec* jako charakterystyka nieobliczalnego, nierozsądnego zachowania człowieka jest stabilne w polszczyźnie. Stosunkowo późno (notowane dopiero w SWil) pojawia się natomiast znaczenie 'człowiek szalony, chory umysłowo'⁴.

Negatywny wydźwięk leksemu *szaleniec* stopniowo zanika. Wyraz *szaleniec* (podobnie jak wybrane leksemy medyczne i potoczne: *maniak*, *wariat*, *świr*) może być także użyty w znaczeniu pozytywnym. Również w tym wypadku, nazywając kogoś szaleńcem, bierzemy pod uwagę jego zachowanie, a nie chorobę psychiczną. Nazywamy tak osoby w pełni sprawne intelektualnie, których zachowanie w określonej sytuacji uznajemy za odbiegające od normy, niezwykle, ale tutaj postrzegane jest to pozytywnie:

- Good heavens! - zawołał Vincent, gdy wkrótce wylądował na lotnisku Northolt, - Oni są naprawdę tacy! To wspaniali szaleńcy! (NKJP)

⁴ Ta sytuacja może mieć związek z tym, że czasownik *szaleć* na tyle krótko był łączony z chorobą psychiczną, by mówić o niej niemetaforycznie. Z tego powodu także derywowane od tego czasownika leksemy w okresie późniejszym odnoszą się do choroby psychicznej.

Rzeczownik *wariat* został przejęty z łaciny (*variare*⁵ ‘odmieniać, pstrzyć się’). W wypadku leksemu *wariat* wspomniana odmienność jest rozumiana jako odstępstwo zachowania człowieka od przyjmowanej przez daną społeczność normy, co może być spowodowane różnymi czynnikami.

W słownikach języka polskiego omawiany wyraz pojawia się po raz pierwszy w SL:

szaleniec, człowiek pomieszanych zmysłów, w głowę zaszył, fkażonej głowy, nie wszystkim doma, klepki brak, postrzelony (SL)

Chciałabym, będąc przy SL, zwrócić szczególną uwagę na przytoczony tam cytat:

Co za waryat! iuż odszedł od rozumu, przeŹtrzegam was, ażebyście go czym prędzèy między cztery mury, zamknąć kazali, bo Źtraszna iuż cierpi manią, a wkrótce oszaleć może. (SL)

Na jego podstawie można wnioskować, że stawanie się szaleńcem jest stopniowe. *Wariat* to określenie człowieka chorego umysłowo, który kwalifikuje się do hospitalizacji, ale najpoważniejszym stanem psychicznym jest szaleństwo. Wariactwo i mania są więc sygnałem ostrzegawczym, wskazującym na konieczność leczenia.

W SWił znaczenie występujące w SL jest kontynuowane, ale osobno odnotowana jest forma żeńska *warjatka*. Znaczenie tej formy dotyczące kobiety pokrywa się ze znaczeniem formy męskiej.

W SW wyszczególnione zostały już dwa znaczenia rzeczownika *wariat*:

⁵ Ten sam czasownik stał się podstawą dla powstania w polszczyźnie wyrazów *wariant*, *wariancja*, w których element znaczenia ‘odmiana’ jest zachowany.

- (1) 'człowiek chory umysłowo, obłąkany, niespełna rozumu mający, bzik, fiksat, szalenieć';
- (2) przen. 'dziwak, fiksat, szalenieć, głupiec, człowiek zwarjowany, nierozważny, niedowarzony, nierozsądny, postrzeleńiec, narwaniec'. (SW)

W pierwszym znaczeniu znowu pojawia się element 'szalenieć', co wskazuje na to, że leksemy *wariat* i *szalenieć* były synonimiczne. Ponadto warto odnotować połączenie *kiepski warjat*, które oznaczało osobę 'mniej poczytalną od warjata'. Co ciekawe, Witold Doroszewski to samo połączenie – uznane za potoczne i frazeologiczne – tłumaczy jako 'człowiek lekko pomyłony, bzik' (SD). Wygląda więc na to, że znaczenie tego połączenia uległo zmianie: z określenia osoby bardzo niepoczytalnej zostało przeniesione na człowieka upośledzonego umysłowo w bardzo niewielkim stopniu⁶.

Wyraz *wariat* (w odniesieniu do osoby chorej umysłowo oraz do osoby zachowującej się nieobliczalnie) często określa człowieka niebezpiecznego, groźnego, a przede wszystkim gwałtownego (tak jak rzeczownik *szalenieć*), co obrazuje cytat:

Przez kilka dni byłem jak wariat. Dostawałem najprawdziwszych napadów furii, wściekłości, diabelstwa. Wtedy wybijałem szyby u okien, druzgotałem sprzęty, strzelałem w łby koniom, chciałem nawet siebie zabić na koniec. (SD)

Można zauważyć, że mianem wariata określa się bardzo często człowieka, którego zachowanie jest szokujące, drastyczne i w znacznym stopniu odbiega ono od zachowania postrzeganego jako normalne. Często towarzyszą mu napady furii, wściekłość, wybuchy agresji. Okazuje się jednak, że osoba cierpiąca na chorobę psychiczną określana mianem wariata, może być dla otoczenia niegroźna, co potwierdza kolejny cytat:

⁶ Możliwe, że ma to związek ze zmianą nacechowania leksemu *kiepski*: historycznie silnie nacechowanego pejoratywnie (por. SBr). Dzisiaj użytkownicy języka polskiego nie klasyfikują tego wyrazu jako wulgarnego.

Czytałem kiedyś w gazecie, że w Londynie mieszka nieszkodliwy wariat, który ma się za króla polskiego, Władysława V. (SD)

Wyraz *wariat* w znaczeniu dotyczącym osoby zachowującej się nierozsądnie, dziwaka itd., może mieć natomiast obecnie pozytywny ładunek emocjonalny i stosowany jest np. w nazwach blogów czy profili internetowych np. *Matka wariatka*. Nadawca w ten sposób może pokazać, że ma poczucie humoru i dystans do siebie, a poza tym nadal jeszcze wyraz ten zwraca uwagę odbiorcy.

Leksyka medyczna: *kretyn, idiota, imbecyl, debil, paranoik, maniak*

W tej grupie wyrazów dominują jednostki leksykalne, które jako terminy medyczne są leksemami neutralnymi pod względem emocjonalnym, z kolei w języku potocznym niosą przede wszystkim negatywny ładunek emocjonalny. W wyrazach pochodzących z leksyki medycznej bardzo często pojawia się element znaczenia 'głupi' czy 'upośledzony intelektualnie'. Wyrażenia te są zatem używane w odniesieniu do człowieka, który określany jest przez pryzmat jego działalności intelektualnej. Tę grupę analizie w ujęciu diachronicznym poddała B. Pukałska w artykule „*Złapać bakcyła*”, czyli o ewolucji znaczeń niektórych wyrazów z leksyki medycznej i potocznej (2013: 71–90)⁷. Autorka przyjrzała się następującym nazwom jednostek chorobowych i cierpiących na te schorzenia osób: *kretynizm, kretyn, debilizm, debil, imbecyl, idiotyzm, idiota, mania, maniak*. Ja do tej grupy zaliczam dodatkowo leksemy *paranoja, paranoik*. Choć w artykule skupiam się na nazwach osób chorych,

⁷ Leksemy pochodzące z terminologii psychologicznej przeanalizowała w swojej pracy Adrianna Seniów (2017). Autorka skupiła się jednak na ich funkcjonowaniu we współczesnej polszczyźnie ogólnej.

w wypadku leksemów medycznych konieczne jest sięgnięcie do definicji odpowiadających im schorzeń. Definicje osób chorych są wszak zbudowane według schematu, który odsyła do definicji jednostki (np. *paranoik med. psych.* 'dotknięty paranoją, cierpiący na paranoję' (SD), *kretyn* 'człowiek dotknięty kretynizmem' (SJP PWN)) lub w sposób, który mógłby sugerować, że definiowane nazwy osób chorych są synonimiczne (por. definicje: *idiota* 'człowiek głęboko upośledzony umysłowo' (SJP PWN); *debil med. psych.* 'człowiek cierpiący na niedorozwój umysłowy, wywołany czynnikami chorobowymi' (SD)).

B. Pukalska zauważa, że część leksemów, pierwotnie należących do leksyki medycznej, została wchłonięta przez język potoczny (*kretyn*), ale mamy też do czynienia ze zjawiskiem odwrotnym, gdy leksemy, które uznać należy za pierwotnie funkcjonujące w języku potocznym, zostały wchłonięte przez język medyczny (*debil, imbecyl*), a także wyrazy, dla których jednoznaczne określenie kierunku przebiegania procesu jest niemożliwe (*idiota, maniak*) (P u k a l s k a, 2013: 81-86).

Niewątpliwie wszystkie wymienione leksemy mogą być wykorzystywane w celu określenia osób, gdy chcemy wyrazić swoją niechęć, którą w nas wzbudzają, przede wszystkim swoim zachowaniem. Od dominującego w tej grupie negatywnego ładunku emocjonalnego istnieją jednak wyjątki. Jednym z nich jest wyraz *maniak* będący współcześnie używany na określenie osoby, która jest zaangażowana w pewną działalność, jest pasjonatem, co budzi pozytywne emocje. Warto zaznaczyć również, że leksem *mania* jest jedyną nazwą, w której znaczenie 'szaleństwo' jest odnotowane bezpośrednio w definicji dotyczącej zachowania człowieka, powodowanego chorobą psychiczną:

'zapalczywość albo szaleństwo, pochodzące z gorącości mózgu, bez gorączki, mieszające imaginacją' (SL)

Chcę zwrócić uwagę, że większość z wymienionych w tej grupie rzeczowników to wyrazy pochodzenia obcego, np.: *kretyn* od

fr. *crétin* ‘osoba dotknięta niedoczynnością tarczycy’; ‘głupiec’⁸; *devil* od łac. *dēbilis* ‘słaby, wątły, kaleki’⁹; *paranoik* od gr. *paránoia* ‘sza-leństwo, obłąkanie’.

Leksyka potoczna i wulgarna

Ta grupa jest najbardziej rozbudowana. W niniejszym artykule zaliczam do niej następujące jednostki leksykalne: *bzik*, *cwel*, *czub*, *czubek*, *fiot*, *niedorozwój*, *opętaniec*, *oszołom*, *pierdolec*, *pierdoleniec*, *pojebaniec*, *pojebus*, *pomyleniec*, *popierdoleniec*, *porąbaniec*, *postrzeleniec*, *psychol*, *szajbus*, *świr* = *świrus*, *zajob*¹⁰.

Skupię się na budowie słowotwórczej wymienionych wyrazów. Najbardziej będzie mnie interesowało derywowanie od wymienionych rzeczowników w rodzaju męskim, rzeczowników żeńskich. Tę część rozważań rozpocznę od informacji dotyczącej wyrazu *szalenica* (czyli leksemu z pierwszej grupy). Leksem ten powstał przy użyciu formantu *-ica*, który obecnie jest produktywny przy derywowaniu nazw samic. Formant ten występuje także w wyrazach starych (często o negatywnym ładunku emocjonalnym), np. *łotrzyca*, *diablica* (Grzegorzyczkowa, Puzynina, 1999: 424). Wyraz *szalenica* także był nacechowany pejoratywnie. Przypomnę, że wyszedł on z użycia. Być może jest to wina tego, że formant *-ica* obecnie w stosunku do nazw ludzi nie jest stosowany. Przechodząc do nazw potocznych i wulgarnych, spójrzmy na leksemy zbudowane analogicznie do wyrazu *szaleniec*: *pojebaniec*, *popierdoleniec*, *obłąkaniec*. Gramatycznie, derywowane od nich nazwy kobiet: *pojebanica*, *popierdolenica*, *obłąkanica* byłyby poprawne. Nie są one jednak stosowane przez użytkowników języka polskiego. Prawdopodobnie powodem takiego stanu rzeczy również jest fakt, że

⁸ Francuskie znaczenia są zatem takie same jak znaczenia polskiego wyrazu *kretyn*.

⁹ Takie znaczenie kontynuuje np. hiszpański wyraz *devil*.

¹⁰ Leksemy zaczerpnięte zostały z: SD, SPP, SJP PWN, WSJP.

formant *-ica* nie jest wykorzystywany obecnie do tworzenia nazw kobiet, a jedynie zwierząt płci żeńskiej.

Kolejnym ważnym formantem dla rzeczowników żeńskich jest formant *-ka*. Renata Grzegorzycowa i Jadwiga Puzynina zwracają uwagę, że leksemy derywowane za pomocą wspomnianego formantu „stanowią typ prawie nieograniczenie produktywny” (Grzegorzycowa, Puzynina, 1999: 423). Podstawą, od której derywowane będą rzeczowniki żeńskie przy użyciu formantu *-ka*, będą rzeczowniki niepodzielne np.: *debil* – *debilka*, *wariat* – *wariatka*, *kretyn* – *kretynka*, *psychol* – *psycholka* i rzeczowniki motywowane z sufiksem *-ak* np. *dziwak* – *dziwaczka*.

Także i w tej grupie pojawią się wyrazy, od których nie są derywowane nazwy żeńskie (choć gramatycznie byłoby to poprawne): *czub*, *niedorozwój*, *cwel*, *świr*, *zajob*. Często zamiast rzeczownika będą w takim wypadku stosowane przymiotniki, od których niejednokrotnie rzeczownik w rodzaju męskim był derywowany, np.: *popierdoleniec* → *popierdolona*, *pojebaniec* → *pojebana*, *obłąkanie* → *obłąkana*. Także zamiast rzeczowników w rodzaju męskim, od których są derywowane rzeczowniki żeńskie, używane są przymiotniki¹¹, np.: *szalony* – *szalona*, *debilny* – *debilna*, *świrnięty* – *świrnięta*. Równie często przymiotniki te są zarówno rodzaju męskiego, jak i rodzaju żeńskiego.

Podsumowując, należy podkreślić, że niniejszy artykuł stanowi swego rodzaju rekonesans po zaproponowanej tematyce. Mimo to, na jego podstawie można wyprowadzić kilka wniosków. Pole semantyczne nazw osób, przejawiających cechy choroby psychicznej, jest bardzo rozbudowane we współczesnej polszczyźnie. Samo zjawisko szaleństwa sięga jednak czasów staropolskich i już na tym etapie rozwoju polszczyzny odnaleźć można określenie osoby chorej psychicznie (*szaleniec*, *szalenica*). Znaczenie dotyczące nierozsądnego zachowania, odbiegającego od normy, które niosą ze sobą wszystkie analizowane w artykule leksemy (niezależnie od momentu, w którym trafiły do użycia), jest stabilne. Istotnym zja-

¹¹ Skrótowo stosuję tutaj określenie *przymiotnik*, choć duża część z analizowanych leksemów prezentuje imiesłowy, także w formach dawnych.

wiskiem jest także fakt, że powszechność użycia badanej leksyki we wspomnianym znaczeniu powoduje, że użytkownicy języka często nie rozpoznają leksemów takich jak *kretyn*, *debil*, *imbecyl* jako terminów medycznych i nie wiążą ich z poważnymi schorzeniami psychicznymi.

Źródła i literatura

Źródła

- Boryś W., 2008: *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Kraków – **SBo**.
Brückner A., 1970: *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Kraków – **SBr**.
Czeszewski M., 2006: *Słownik polszczyzny potocznej*. Warszawa – **SPP**.
Doroszewski W., red., 1958–1969: *Słownik języka polskiego*. T. 1–11. Warszawa – **SD**.
Karłowicz J., Kryński A., Niedźwiedzki W., red., 1900–1927: *Słownik języka polskiego*. T. 1–8. Warszawa – **SW**.
Linde S.B., 1854–1860: *Słownik języka polskiego*. T. 1–6. Lwów – **SL**.
Narodowy Korpus Języka Polskiego. Dostępny w internecie: www.nkjp.pl [data dostępu: 15.01.2019] – **NKJP**.
Orgelbrand M., wyd., 1861: *Słownik języka polskiego*. Wilno – **SWil**.
Słownik języka polskiego PWN. Dostępny w internecie: www.sjp.pwn.pl [data dostępu: 15.01.2019] – **SJP PWN**.
Urbańczyk S., red., 1953–2002: *Słownik staropolski*. Wrocław–Warszawa–Kraków – **SStp**.
Żmigrodzki P., red., 2007–: *Wielki słownik języka polskiego*. Dostępny w internecie: www.wsjp.pl [data dostępu: 15.01.2019] – **WSJP**.

Literatura

- Buttler D., 1978: *Rozwój semantyczny wyrazów polskich*. Warszawa.
Foucault M., 1987: *Historia szaleństwa w dobie klasycyzmu*. Przedmowa M. Czerwiński. Tłum. H. Kęszycka. Warszawa.

- Grzegorzycykowa R., Puzynina J., 1999: *Rzeczownik. W: Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia.* Red. R. Grzegorzycykowa, R. Laskowski, H. Wróbel. Warszawa, s. 389–468.
- Kleparski G., 2000: *Kierunki typologiczne w badaniach nad zmianą znaczeniową wyrazów.* „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego”, z. 55. Warszawa, s. 77–91.
- Kleszczowa K., 2009: *Językoznawstwo historyczne w świetle współczesnej historiografii. W: Faktografia w badaniach historycznych.* Red. J. Gwoździk, K. Kleszczowa. Katowice, s. 155–163.
- Nowak T., 2012: *O szaleństwie w języku, czyli na manowcach umysłu (na przykładzie czasownika OSZALEĆ).* „LingVaria”, nr 14, s. 23–38.
- Pukalska B., 2013: *„Złapać bakcyła”, czyli o ewolucji znaczeń niektórych wyrazów z leksyki medycznej i potocznej.* „Linguarum Silva”, T. 2, s. 71–90.
- Seniów A., 2017: *Słownictwo psychologiczne we współczesnej polszczyźnie ogólnej.* Szczecin.
- Sieradzian J., 2005: *Szaleństwo w religiach świata.* Warszawa.

Dorota Hamerlok

Wariat, kretyn, szalenica –
semantics of selected names of people
manifesting the features of mental illness

Summary

This article endeavours to describe the semantic and word formational analysis of names of persons who show the features of mental illness. The study has been conducted from a diachronic perspective, taking into account classical methods of description of the development of the aforementioned semantic field. The article focuses on the description of qualitative changes. Attention has also been paid to female names of persons whose behavior deviates from the norm.

Key words: Polish language history, semantics, word formation

Дорота Хамерлок

Wariat, kretyn, szalenica –
семантика избранных названий лиц
с признаками психического заболевания

Резюме

В статье представлен семантический и словообразовательный анализ некоторых лексических единиц семантического поля лиц с признаками психического заболевания. Исследование проводилось в диахронической перспективе, с использованием классических методов описания изменений семантики слов. Рассматривалось развитие вышеупомянутого семантического поля на разных этапах развития польского языка. В центре внимания оказались качественные изменения. В ограниченной степени использовалось словообразование для изучения образования названий лиц женского пола, поведение которых можно рассматривать как не соответствующее норме.

Ключевые слова: история языка, семантика, словообразование